

працівників згаданого віросповідання у м. Львові. На нашу думку, це пояснюється певними обмеженнями, які накладалися польською владою щодо прийому на роботу в державні установи не поляків та нерозвинутістю наукомісткого приватного виробництва у місті, яке б могло поглинути значний відсоток інтелектуальних сил.

Таблиця 5. Чисельність та структура зайнятості робітників мойсеєвого віросповідання у м. Львові за даними перепису 1931 р. [3, 96-126].

Галузь	Самодіяльні з членами сімей		Самодіяльні робітники	
	загальна кількість	%	загальна кількість	%
Сільське господарство	78	0,3	31	0,2
Промисловість	16 156	56,6	8023	54,7
Торгівля	8 605	30,2	4603	31,4
Комунікація	870	3,0	304	2,1
Державна адміністрація і громадські установи	581	2,0	178	1,2
Освіта, культура	231	0,8	123	0,8
Охорона здоров'я	1066	3,7	650	4,4
Домашня служба	727	2,5	682	4,6
Інші галузі	205	0,7	79	0,5
Разом	28 519	100	14 673	100

Робітництво мойсеєвого віросповідання нараховувало 14 673 особи, або 33,1% самодіяльного населення цієї етноконфесійної групи міста. Разом із сім'ями воно становило 28 519 осіб, або 28,6% всього єврейського населення Львова. Його галузеву структуру зайнятості відображено у таблиці 5. Аналіз її даних показує, що більше половини єврейського робітництва було зосереджено у промисловості та ремеслі, ще понад третини – у торгівлі, тобто у цих двох галузях працювало понад 86% фізичних працівників згаданого віросповідання. У сільському господарстві працював лише 31 робітник – єврей з понад 14 тис. осіб. Це свідчить про те, що як єврейська інтелігенція так і робітництво у більшості намагалися реалізувати себе у галузях економіки, не пов'язаних з сільським господарством. Порівнюючи структури зайнятості українських, польських та єврейських робітників, приходимо до висновку про незначний відсоток серед останніх осіб зайнятих в домашній прислужі (4,6%), тоді як в українців цей відсоток становив понад 44%, а в поляків – понад 25%.

6% львівських міщан мойсеєвого віросповідання не вказали свого соціального становища. Цей відсоток не був таким високим як у польській та українській громадах, і це, на нашу думку, пов'язано із значно нижчою питомою вагою у соціальній структурі єврейського міщанства найманих працівників, які першими відчували результати економічної кризи 1929 – 1933 рр., поповнивши лави безробітних.

Отже, соціальна структура єврейського населення м. Львова мала свої специфічні особливості, що відрізняли її від інших етноконфесійних громад міста. У соціальній структурі львівських іудеїв упродовж міжвоєнного періоду зберігалася висока питома вага власників засобів виробництва, а чисельність працюючих була нижчою за непрацюючих. Серед власників засобів виробництва був незначний відсоток землевласників (0,6% від всього єврейського міщанства), проте майже 60% з них використовували найману робочу силу, що, на думку дослідників,

свідчить про їх ринкову зорієнтованість. Характерною для єврейської спільноти Львова у досліджуваний період була висока питома вага серед найманих працівників інтелігенції, зокрема зайнятої у вільних професіях, а для робітників – невисокий відсоток зайнятості у домашній прислужі. Водночас властивою ознакою єврейських найманих працівників є дуже низька задіяність у сільськогосподарському секторі економіки цього аграрного краю.

Незалежно від ставлення до власності та характеру виконуваної роботи, більшість львівських євреїв була зосереджена у двох галузях – торгівлі та промисловості (ремеслі), а оскільки економіка м. Львова у вказаний період носила дрібнотоварний характер, то і значний відсоток іудейського населення належав до дрібноміщанства.

1. *Історія Львова. У трьох томах / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Лутевин, Ф. Стеблій. – Львів, 2006. Т. 1.*
2. *Історія Львова. У трьох томах / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Лутевин, Ф. Стеблій. – Львів, 2007. Т. 3.*
3. *Statystyka Polski. Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Miasto Lwów. – Warszawa, 1937. – Z.58.*
4. *Pazyra S. Ludność Lwowa w pierwszej ćwierci XX wieku // Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcony prof. Dr. F. Bujakowi. – Lwów, 1931.*
5. *Bonusiak A. Lwów w latach 1918 – 1939: Ludność – Przestrzeń – Samorząd. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2000.*
6. *Меламед В. Евреи во Львове. XIII — первая половина XX века. События. Общество. Люди. Львів: Текон, 1994.*
7. *Siudut G. Pochodzenie wyznaniowo-narodowościowe ludności Małopolski wschodniej i Lwowa wedle spisu ludności z 1931 r. // Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. Kraków, 1998.*
8. *Wacław Wierzbieniec. Żydzi w województwie Lwowskim w okresie międzywojennym. Zagadnienia demograficzne i społeczne. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003.*
9. *Качараба С. Етнодемографічний розвиток Галичини за умов австрійського панування // Галичина: етнічна історія. Тематичний збірник статей. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008.*
10. *Макарчук С. Етнодемографічні процеси в Галичині у XX ст. // Галичина: етнічна історія. Тематичний збірник статей. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008.*
11. *Капраль М. Національні громади Львова XVI – XVIII ст. (соціально – правові взаємини) – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003.*
12. *Struktura społeczna wsi polskiej. – Warszawa, 1937.*

О. С. Каденюк

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Вивчення ефективності діяльності нових форм господарювання у сільському господарстві сучасної України неможливе без переосмислення досвіду попереднього століття. Історична ретроспектива покликана забезпечити суспільство від можливих прорахунків минулого та створити цілісну концепцію нового господарського розвитку. У цьому контексті неocenенною за своїм надбанням виступає практика

діяльності селянських господарств в Україні періоду нової економічної політики.

Наприкінці 1920-х років розгорнулися гострі дискусії навколо питання диференціації селянства. Прихильники сімейно-побутової школи опиралися на традиції земської статистики, шукали насамперед ознаки виробничо-демографічної диференціації господарств за чисельністю душ у родині, працівників, площі посівів, поголів'я худоби. Так, Г.І. Баскин стверджував, що йшла не диференціація, а здрібнювання господарств, викликане довгостроковими наслідками голоду 1921 року [1]. А.Н. Челинцев указував, що диференціація відбувалася в основному в південних районах екстенсивних зернових господарств, тоді, як в інших районах відбувалося вирівнювання селянських господарств [2]. М.Д. Кондратьев, уважав, що основними факторами, що сприяють диференціації минулому були: ринок, техника, оренда, малоземелля, аграрне переселення [3].

Іншу позицію займали статистики, що обстоювали соціально-класові причини розшарування села: В.Г. Громан і А.И. Хрящова [4].

У цій суперечці цікава позиція О.В. Чайнова, що зміг вибрати власний підхід. Опираючись на підсумки динамічних переписів і виробничо-демографічного аналізу диференціації, зроблений земськими статистиками й організаційно-виробничою школою, він показав, що диференціація селянства в 1920-і роки радикально різнилася від дореволюційної [5]. За умов, коли зникли великі поміщицькі й капіталістичні господарства, диференціація, на думку О.В. Чайнова, виникла внаслідок невідповідності двох видів господарств: натуральних і простих товарних [6]. Перебудовуючись із натурального в товарне селянство починало мігрувати, відповідно диференціювалося. І при цьому розшарування виступало не як соціально-класовий процес серед селянства, а як відщиплення від основного масиву сімейно-трудова господарств. Він висунув багатофакторну схему диференціації селянства за виробничими і соціальними ознаками.

В Україні у 1920-і роки економісти-аграрники, такі як А.Р. Резников, Н.П. Коротков, В.М. Соловейчик, К.С. Кононенко, А.Ф. Дидусенко й ін. займалися висвітленням питання розвитку сільського господарства загалом й диференціації селянства зокрема. Їхня програма дій зводилася в контексті нової економічної політики до: 1) вдосконалення земельного законодавства; 2) сприяння розвитку самостійності підприємництва на селі.

Питаннями розвитку сільського господарства, особливо його індивідуального сектора займався Н.П. Коротков. „Відсталість нашої країни, зокрема, сільського господарства й крайня складність сучасної економічної думки особливо ставлять перед нами питання про можливість дії на селянські індивідуальні господарства в змісті його раціоналізації” [7].

Сільськогосподарське виробництво у своїй більшості було зосереджено до весни 1927 року в руках індивідуальних господарств, чисельністю яких становила 5110,6 тисяч, з населенням в 24875,5 тисяч осіб [8, 8]. Суспільний сектор охоплював 2% сільського населення і 4% земельного фонду України. В 1928 році кількість індивідуальних господарств у республіці зросла й становила 5173776, з кількістю 25222032 осіб;

чисельність господарств із найманими робітниками – 99985, загалом найманих робітників налічувалося у той час 106401 осіб [9, 22].

За природними і екологічними ознаками Україна була розподілена на два основних регіони: Степ і Лісостеп. В останньому виокремлювалося три райони: Полісся, Правобережжя й Лівобережжя. До кінця 1928 року в Полісся налічувалося 515862 господарства, у яких було 2643417 осіб, господарств із найманими робітниками 11525, у яких використувалося 11893 найманих робітників [9, 1]. На Правобережжі – 1725710 господарств із населенням 7899934 осіб; господарств із найманою робочою силою – 20993, усього найманих робітників 22631 [9, 3]. У степовій смузі, в обстежених Дніпропетровській і Запорізькій губерніях, було 324572 одноосібні господарства з населенням в 2009104 осіб, де використовувалося 8863 найманих робітників у 7616 господарствах [9, 6]. На Лівобережжі всього налічувалося 1226290 одноосібних господарств із 6417044 осіб населення, де працювало в 41910 господарствах, 42047 найманих робітників [9, 11].

Як бачимо, продуктивні сили в період нової економічної політики супроводжуються безперервним процесом розшарування села. З одного боку, відбувалося зміцнення й розвиток заможних господарств, з іншого – збільшення малоземельних груп. Цей процес тривав в основному за рахунок різної забезпеченості засобами виробництва різних груп селянства.

Важливу роль у диференціації селянства України відіграв такий фактор, як щільність сільськогосподарського населення на 1 квадратний кілометр. Найбільш висока щільність була на Правобережжі – 73 особи на 1 кв. м, тобто цей район був найбільше густо населений. Це й викликало проведення заходів із переселення селян з густонаселених районів у менш заселені як України, так і РСФСР [10, 4].

Так, відповідно до плану заходів НКЗ УРСР, у 1926-27 роках передбачалося з Коростенського, Волинського, Шепетівського, Проскурівського, Каменецького, Могилевського, Тульчинського, Одеського, куди входило 45 районів (щільність сільськогосподарського населення в яких становила від 77 до 125 осіб при середньому по Україні 64 особи) переселити в 1926-27 рр. – 3080 дворів, 1927-28 – 14130, 1928-29 – 7900 [11, 144]. Підвищена щільність населення впливала на площу землекористування. У цих районах вона становила 2 десятини, у той час як по Україні – 3,6 дес. [11, 147]. Соціальний склад селянства означених територій був такий: 60% бідняцьких господарств, які не мали робочої худоби й сільськогосподарського інвентарю, що зумовлювало значні надлишки сільськогосподарських робітників, що також негативно впливало на кооперування сільського господарства.

Тому в означених округах було кооперовано різними видами кооперації всього 11% сільського населення, проти 27,8 % середньореспубліканських даних [12, 165]. У зв'язку з такими причинами Лісостепова частина України ще задовго до Жовтневої революції стала центром переселення. Про розміри переселення можна судити за даними Бюро Південноросійської Земської переселенської організації. За матеріалами цієї організації, за межі

України у 1896-1905 рр. було переселено 339080 осіб, у 1906-1912 рр. – 760852 осіб. Переважало переселення сільськогосподарського населення з Правобережжя: Київської й Волинської губерній [13, 5].

Слід зазначити, що помітний переселенський рух спостерігався й у Степовій смузі. Так із Херсонської губернії було переселено 118881 осіб [12, 165]. Очевидно, у Степу це було викликано зворотним припливом емігрантів, що не зуміли освоїтися в районі у зв'язку наявності значної кількості великих володінь, закритих для вільного заселення. Перенаселеність, як бачимо, це один з факторів, що впливав на розвиток аграрного сектора. Так, на 1927 рік налічувалося в Поліссі, Лісостепу й особливо на Правобережжя надлишкового сільськогосподарського населення понад 5,2 млн. осіб [14, 45].

З моменту прийняття нової економічної політики, з відродженням промисловості й торгівлі, переходом до нової податкової системи в сільському господарстві приплив робочої сили в міста неухильно став зростати. Біржі праці за 1924 рік відзначають посилення міграції сільського населення в міста [15, 2]. Основними причинами, що зумовили цей процес, була наявність надлишків праці у сільському господарстві.

Як констатував X Всеукраїнський з'їзд рад, до кінця 1926 року відбудовний процес сільського господарства України характеризував його закінченням. За цей період воно в основному досягло свого довоєнного рівня. Так, посівна площа становила 21669 тис. десятин або 105,8% площі 1916 року, посівна площа селянських господарств за цей період досягла 124,0% площі 1916 року. Загальна чисельність худоби рівнялася 105,5% до 1916 р., зокрема, ВРХ – 112,5%, овець – 138,5%, коней в Лісостепу – 103,2% і в Степу – 69,3% [14, 45]. Зросла загальна продукція сільського господарства. Вартість її в довоєнних цінах у 1926 р. становила 2032 млн. рублів, або 95,7% продукції 1913 р. Товарна частина продукції рівнялася 536,84 млн. рублів або 75,1% від 1913 р. [15, 2].

Кількість господарств без посівів, що мали до 2 дес., у 1926 р. порівняно з 1923 р., зменшилася з 40,6% до 32,4% [14, 32]. Так само зменшилося число господарств, що не мали робочої худоби. На ґрунті загального розвитку села міцніли господарства й незаможницького селянства. Так, кількість господарств, що не мали робочої худоби, у 1926 р. зменшилася з 46,2% до 44,6%, а кількість господарств, що не мали сільськогосподарського реманенту, з 41,8% до 39,7% [15, 33].

Негативні наслідки дрібності селянського землекористування збільшувалися за рахунок неземлевпорядкованості та заплутаності поземельних відносин. Формою, що демонструвала землекористування до 1928 року, було черезсмужжя. Хутора мали найбільше поширення в Поліссі, що зумовлювалося переважно природними умовами. Відрубна форма мала помітне поширення на Лівобережжя й у Степу як результат посиленого столипінського землевпорядження.

Найбільша роздрібленість землекористування спостерігалася в Поліссі, де тільки 52,2% господарств мали землю в 1-6 смугах; у 32,1% господарств землекористування було розкидане в 7-15 смугах, 9,7% мали землю в 15 і більше смугах. Трохи м'якше ситуація з землекористуванням розвивалася на Правобережжі, де відсоток господарств, що користувалися землею в

1-6 смугах, досягав 86,1%. Найбільш компактним землекористування було у Степу. Однак, у цьому районі особливо сильно виявився інший недолік – далекоземелля, зумовлене великими розмірами сільських поселень. Не менше 42,3% селянських дворів, як показав наш розрахунок, у Степу страждало від далекоземелля. Зазвичай землекористування двору було віддалене на 25-30 кілометрів.

Подібна неземлевпорядкованість негативно позначалася на всіх селянських господарствах і особливо на малоземельних. Не маючи можливостей для запровадження відчутних агротехнічних поліпшень, ця група господарств змушена була вести найбільш відстале споживче господарство. За таких умов вона зосередила у собі до 31% сільськогосподарського населення і 20% орної землі (Полісся – 18,3%, Правобережжя – 23,5%, Лівобережжя – 23,4%, Степ – 15,2%) [15, 34]. Якщо припустити, що навіть вся посівна площа бідняцького господарства, яка у середньому в Україні становила 1,5 десятин на господарство була б зайнята хлібами, то при валовому зборі в 75 пудів (цифра 75 пудів узята нами в середньому з аналізу даних погосподарських карток селянських господарств по економічних районах України за 1926 рік [15, 44]), таке господарство, мабуть, не змогло обійтися своїм зерном для посіву й прогодувати 4-х (у середньому) членів родини й 1,5 голів худоби (у перекладі на велику рогату худобу).

Розвиток сільського господарства нерозривно пов'язаний з купівельною спроможністю селянства і її розвитку мав сприяти сільськогосподарський кредит. Його основним завданням була підтримка й розвиток малопотужних і середняцьких селянських господарств. Для малопотужних господарств встановлювалися принципи пільгового кредитування. При цьому враховувалися сприятливі умови розвитку основних галузей сільського господарства. Практична робота кожної установи сільськогосподарського кредиту насамперед мала за мету стимулювання поступової реорганізації селянського господарства в напрямі кооперування. Задля підтримки малопотужних позичальників процентні ставки, установлені Центральним сільськогосподарським банком, були побудовані таким чином, що вони спрямовувалися у бік здешевлення кредиту за довгостроковими позичками на 0,5% і за конкретними позичками на 1% [10, 9], порівняно з іншими позичальниками. Такий підхід до кредитування спрямовувався на підтримку колективних господарств.

Соціальна структура колективів була неоднорідною. Так, станом на 1.10.1928 р. біднота становила 48,5%, середняки – 15%, нижчесьередняцький прошарок селянства – 34,5%, вищесьередняцький 2% [16, 20]. Стосовно загальної земельної площі в Україні колективні господарства становили 3,1%, до загальної чисельності населення – 2,3%, до загальної кількості дворів – 2,3% [16, 28]. Ураховуючи це було і різне ставлення різних груп селян до елементів колективного перетворення сільського господарства. Так, бідняк у своїй більшості засвоїв, що держава через колектив для нього створює сприятливі матеріальні й побутові умови існування. Зміна політики у бік більшого економічного натиску на заможну частину села й безпосередня або опосередкована участь у цьому активі бідноти ще більше налаштувало заможних проти бідноти й

загострювало відносини в сільському соціумі. У Степу, у зв'язку з натиском на заможні верстви селянства, спостерігалася відмова від оранки й оренди землі, що мотивувалося підвищенням податку й необхідністю через це згортати господарство.

На практиці заможному селянинові при недороді й підвищеному податку тримати зайвих коней стало мало вигідним, а здавати засоби виробництва в оренду ставало небезпечно. Тому із землею, але без інвентарю, за наявності допомоги держави, бідняк шукає вихід у колективізації. Характерною рисою, властивою більшості бідноти, що вступала, у колективне господарство (колгоспи), стала заява члена товариства спільної обробки землі „Селянин” на Херсонщині: „...господарюю багато років. Погано було при неврожаї, але все-таки жив. Останні два роки стало невмоготу. Став здавати частину землі. Колись бувало, немає у селян, кинешся до імушого, і дістанеш, а зараз говорять, що не дадуть, тому що самим не вистачає. Кинувся до держави за кредитом на коня, не дали, говорять, – „ти дядько в колектив вступай або організуй його, тоді одержиш” [17, 47].

Там же на Херсонщині член товариства спільного обробітку землі „Незаможник” говорить: „У колектив я пішов тому, що жити стало важче: раніше я здавав частину землі, а частину засівав, а зараз вони землі не беруть, ні насіння немає. Вступив тому, що допомогу дають організованій бідноті” [17, 72].

Так розмірковувала значна частина тих, хто вступав у колектив, особливо в Степу, тому, що колективи насамперед забезпечувалися продовольством і служило стимулом вступу до нього. Про це свідчить той факт, що з 3-х обстежуваних союзів на Херсонщині його члени заявили: „Якщо держава не допоможе нам продовольством ми ліквідуємо колгосп і розійдемося” [17, 86].

Середняки в більшості випадків вступали у машинно-тракторні товариства, їх цікавила машина, також кредит на тяглову силу. Середняк іноді вносив у колгосп своє майно й нечасто його усупільнював на 100%. Він стояв між своїм і колективним господарством, і не вносив свій пай повністю доти, поки його не внесуть повністю незаможники. Так, згідно з обстеженням Наркомзема УСРР по Вінницькій окрузі було виявлено тенденцію у середняцтва організувати колгоспи винятково із середняків [17, 87]. У тих же матеріалах обстеження по Проскурівській окрузі зафіксована заява середняків, в якій йдеться, що якщо в наступні роки держава з них буде брати додаткові податки, вони всі підуть у колгосп [17, 88].

Таким чином, зростання диференціації селянських господарств, аграрна перенасиченість, неможливість індивідуальними зусиллями не тільки конкурувати на ринку із заможними селянами, але й довести продуктивність свого господарства до задоволення споживчих потреб – все це сприяло й змушувало селянську бідноту ставати на шлях об'єднання в сільськогосподарські колективи. Однак цього об'єднання було недостатньо, необхідно було спрямувати їхню виробничу діяльність на залучення до сільськогосподарської кооперації, що впливала на ринкові відносини в індивідуальному селянському господарстві, також розвивала процеси, пов'язані з виробничим постачанням, збутом й переробкою сільськогосподарської продукції, залученням

селянських мас у сферу ринкового обігу, чим стимулювалося не тільки підвищення товарності селянських господарств, але й сприяння вдосконалюванню трудових процесів, тобто пошуку шляхів органічного розвитку господарських форм, змін соціально-економічної структури українського села.

1. Баскин Г.И. Влияние урожая на дифференциацию крестьянского хозяйства // Пути сельского хозяйства – 1927. – №4.
2. Челинцев А.И. К вопросу о дифференциации крестьянского хозяйства // Пути сельского хозяйства – 1927. – №3.
3. Кондратьев Н.Д. К вопросу о дифференциации деревни // Пути сельского хозяйства – 1927. – №5.
4. Немчинов В.С. О социально-экономических группировках крестьянских хозяйств. В 6-ти томах. Т.1. – М., 1967.
5. Чаянов А.В. О дифференциации крестьянского хозяйства. В кн. Крестьянское хозяйство. – М., 1989.
6. Чаянов А.В. Очерки по экономике трудового сельского хозяйства. – М., 1924.
7. Коротков Н.П. Современные вопросы организации крестьянского хозяйства в связи с общественной агрономией. Изд. сельхозкредитсоюз. – Мариуполь, 1927.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ) – Ф.337. – Оп.1. – т.3. – Спр. 5725.
9. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. 1562. – Оп.72. – Спр.161.
10. ЦДАВОУ – Ф. 337. – Оп.1. – т.3. – Спр. 5725.
11. ЦДАВОУ – Ф. 337. – Оп.1. – Спр. 4345.
12. ЦДАВОУ – Ф. 374. – Оп.9. – Спр. 343.
13. Сельское хозяйство Украины. Изд. НКЗ УССР. – К., 1923.
14. ЦДАВОУ – Ф. 27. – Оп.7. – Спр.16.
15. ДАРФ – Ф. 478. – Оп.1. – Спр. 1589.
16. ДАРФ – Ф.1562. – Оп.70. – Спр. 796
17. ДАРФ – Ф. 374. – Оп.9. – Спр.353.

С.А. Калінкіна

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ І СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У 30-Х РР. ХХ СТ.

Кризові явища, які сьогодні охопили усе українське суспільство, вимагають від держави надзвичайних заходів. Важливим рушієм у вирішенні загальнодержавних проблем є досвід попередніх поколінь та переосмислення здобутків і прорахунків. Історично в Україні склалося так, що селянство завжди відіграло важливу роль у розвитку економіки та становленні України як держави. На початку 1930-х років політика радянського уряду стосовно села спрямовувалася на колективізацію та запровадження нового поземельного устрою. Як свідчать історичні джерела, зміна пріоритетів у будь-якій сфері діяльності держави у подальшому призводить до появи нових методів управління або тиску на новостворену систему. Новий колгоспний устрій села, що утвердився на початку 1930-х років і був закріплений голодомором 1932 – 1933 рр. (як один із методів приборкання самостійницької свідомості українського селянства), зумовлював не лише зміни в адміністративному апараті аграрного сектору, а й модифікацію фінансових важелів. Тому, на наш погляд,